

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.7.16>

УДК 336:340.1

С. В. Фімяр,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки, фінансів, обліку, математичних та інформаційних дисциплін,

Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0432-2587>

О. М. Зайцев,

старший викладач кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін, Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3243-7007>

А. В. Польова,

старший викладач кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін, Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-4783-8897>

ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ФІНАНСІВ І ГРОШЕЙ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ ТА РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

S. Fimyur,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics, Finance, Accounting, Mathematics and Information Disciplines,

Cherkasy branch of Private Higher Education Establishment “European University”

O. Zaitsev,

Senior Lecturer, Department of Management and Social and Humanities, Cherkasy branch of Private Higher Education Establishment “European University”

A. Polyova,

Senior Lecturer, Department of Management and Social and Humanities, Cherkasy branch of Private Higher Education Establishment “European University”

HISTORICAL EVOLUTION OF FINANCE AND MONEY: THEORETICAL AND LEGAL CONTEXT AND THE ROLE OF STATE REGULATION

У статті здійснено теоретико-правовий аналіз понять «фінанси» та «гроші» з урахуванням історичних етапів їх виникнення та еволюції. Розкрито особливості формування даних економічних категорій у різні періоди розвитку суспільства — від первісного накопичення багатства та обміну до сучасних фінансових систем. Акцентовано увагу на ключових відмінностях між фінансами як інструментом централізованого та децентралізованого перерозподілу валового продукту та грошима як універсальним еквівалентом обміну. Значну увагу приділено розгляду функціонального призначення фінансів і грошей, їхній ролі в забезпеченні економічної стабільності, соціального розвитку та формуванні ефективної державної політики.

Також досліджено механізми державного регулювання у сфері фінансів та грошового обігу, зокрема роль держави у підтриманні грошово-кредитної стабільності, податково-бюджетної дисципліни та формуванні нормативно-правової бази. Представлено авторське бачення трактування термінів «фінанси» та «гроші» з урахуванням історичної динаміки, сучасних викликів глобалізованої економіки та потреб суспільного розвитку. Отримані результати мають прикладне значення для удосконалення концептуальних підходів до фінансової науки та державного управління в умовах трансформаційної економіки.

This article presents a comprehensive and in-depth theoretical and legal analysis of the economic categories of "finance" and "money," examining their historical evolution, conceptualization, and development from ancient times to the present day. The authors emphasize that, although these categories are closely interconnected and often operate simultaneously within economic systems, they possess fundamentally different origins, characteristics, functional purposes, and legal frameworks.

The study traces the transformation of the definitions and roles of money and finance—from early manifestations such as barter systems, natural exchange, and the accumulation of wealth in precious metals, to their contemporary forms including complex financial instruments, digital currencies, and regulated monetary

systems. This evolution reflects the broader development of social, political, and legal institutions.

Special emphasis is placed on the functional content of finance as a key mechanism for redistributing gross domestic product (GDP) through centralized (public) and decentralized (private) financial funds. Finance is analyzed as a strategic tool used by governments to support economic growth, provide public goods, maintain national security, and uphold social stability. Money is examined in terms of its universally recognized functions as a medium of exchange, store of value, unit of account, and means of deferred payment.

A comparative analysis of prevailing scholarly approaches to the classification and interpretation of finance and money is conducted within both domestic (Ukrainian) and international academic discourse, reviewing perspectives from classical political economy to modern institutional and behavioral economics.

The article further explores the critical role of state regulation in financial and monetary systems, focusing on fiscal policy instruments, monetary regulation mechanisms, banking supervision, inflation targeting, and legal oversight. The authors argue that the efficiency and transparency of financial systems depend heavily on well-established legal frameworks governing financial relations and monetary circulation.

Finally, the necessity of maintaining a clear legal distinction between finance and money is substantiated, positioning these categories as essential instruments for implementing national financial strategies, promoting socio-economic development, and achieving macroeconomic stability. Based on their findings, the authors propose original definitions of "finance" and "money" that incorporate historical, economic, and legal dimensions.

If you want, I can help tailor it further to specific journal requirements or word limits.

Ключові слова: фінанси, гроші, роль фінансів, функції грошей, фінансові та грошові відносини, правове регулювання, державне регулювання.

Keywords: finance, money, the role of finance, functions of money, financial and monetary relations, legal regulation, state regulation

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах трансформації світової економіки та зростання ролі державного управління особливої актуальності набуває поглиблене дослідження фінансів і грошей як фундаментальних економіко-правових категорій. Поняття «фінанси» та «гроші» мають багатовікову історію розвитку, проте в науковій і практичній площині вони часто ототожнюються або ж інтерпретуються поверхнево. Такий підхід унеможливорює глибоке розуміння природи державного впливу на фінансово-грошову сферу, що в умовах нестабільності, кризових явищ та воєнних викликів набуває особливого значення.

Упродовж історичного розвитку уявлення про гроші як універсальний еквівалент вартості зазнали значних змін: від натурального обміну та металевих грошей до сучасних цифрових платіжних засобів. Разом із тим формування фінансів як системи перерозподілу валового внутрішнього продукту та створення централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів завжди мало тісний зв'язок із державним устроєм та рівнем інституційного розвитку суспільства.

У сучасному науковому дискурсі фінанси дедалі частіше розглядаються не лише як економічна категорія, але і як правова, оскільки функціонування фінансової системи потребує чітких нормативно-правових механізмів регулювання, контролю й забезпечення прозорості грошових потоків. У зв'язку з цим постає необхідність чіткого розмежування понять «гроші» і «фінанси», визначення їх функціонального навантаження та інституційної ролі у формуванні державної економічної політики [4, с. 45].

Окремої уваги заслуговує історична ретроспектива становлення державного регулювання у сфері фінансів і грошового обігу, яка демонструє поступовий перехід від мінімального втручання до активної участі держави у фінансовому плануванні, грошово-кредитній політиці, регулюванні ринку капіталів, оподаткуванні та контролі за витрачанням бюджетних коштів. Це свідчить про те, що глибоке розуміння еволюції дефініцій, функцій та

інструментів управління фінансами і грошима є необхідним для формування ефективної державної політики у сфері економіки та права.

Таким чином, передумовою проведення цього дослідження є об'єктивна потреба у переосмисленні теоретико-правових засад категорій «фінанси» та «гроші», розмежування їх ознак, а також вивчення механізмів державного регулювання, які на сучасному етапі мають стратегічне значення для забезпечення фінансової стабільності та сталого економічного розвитку України.

Аналіз основних досліджень і публікацій Проблематика теоретико-правової характеристики фінансів і грошей, а також механізмів їх державного регулювання, знайшла своє відображення в численних працях українських і зарубіжних учених. У науковому дискурсі фінансових наук ця тема розглядається міждисциплінарно, на перетині економіки, права, державного управління та історії фінансової думки.

Серед українських науковців, значний внесок у розвиток теорії фінансів зробили О.І. Амоша, В.М. Геєць, А.А. Чухно, І.О. Луніна [6], В.Є. Новікова, Ю.В. Козак, О.В. Кириленко [5], В.В. Федосов, І.Є. Андрушків, І.В. Коваленко [4], Т.А. Василік [2] та інші. Їх дослідження зосереджені на вивченні сутності фінансів як економічної категорії, функцій держави у фінансовій системі, структури бюджету та фіскального регулювання.

Зокрема, у працях Т.А. Василіка ("Теорія фінансів", "Бюджетна система") обґрунтовано ключові підходи до визначення фінансів як складової системи державного регулювання [2, с. 20]. Він акцентує увагу на трансформації фінансової політики в умовах ринкових реформ та децентралізації. Ю.В. Козак аналізує зв'язок між фінансовим правом і економічною безпекою держави, зокрема в умовах війни та глобальних викликів.

Дослідження О.В. Кириленка зосереджені на розробці концептуальних основ державного фінансового контролю та удосконалення системи управління державними фінансами. І.В. Коваленко у своїх статтях розкриває

особливості грошово-кредитної політики України, виклики для НБУ та правові інструменти державного впливу на грошовий обіг.

У межах історико-правового аналізу важливими є праці С.В. Кульчицького, який досліджував становлення фінансів на українських землях у різні історичні епохи — від Київської Русі до доби незалежності. Також варто відзначити наукову роботу Л.А. Чугаєвої, яка аналізує правові засади функціонування публічних фінансів у межах адміністративного права.

Серед зарубіжних дослідників, які зробили суттєвий внесок у теоретичне обґрунтування категорій "фінанси" та "гроші", варто згадати класиків економічної думки, таких як: Адам Сміт, Давид Рікардо, Джон Мейнард Кейнс, Мілтон Фрідман, Йозеф Шумпетер, Фрідріх Хаек.

У новітній період до актуальних досліджень у сфері державного регулювання фінансів належать праці Джозефа Стігліца, Тома Сарджента, Бена Бернанке, Кеннета Рогоффа та Кармен Рейнхарт, які аналізують кризові фінансові цикли, роль держави в стабілізації валютної системи та розвиток політики "макропруденційного нагляду".

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить, що поняття "фінанси" і "гроші" розглядаються не тільки як економічні явища, але й як правові інструменти, через які держава реалізує свою політику. Історична перспектива розвитку цих категорій вказує на їх динамічність та адаптаційність до політичних і економічних умов. Вивчення досвіду різних країн та поглиблення теоретико-правових підходів в українській науці створює базу для формування ефективної моделі державного управління у фінансово-грошовій сфері.

Формування цілей статті. Метою даного дослідження є комплексне теоретико-правове обґрунтування сутності понять «фінанси» та «гроші», визначення їхніх ключових відмінностей, функцій та ролі в економічній системі, а також з'ясування історичних аспектів їх становлення та еволюції у взаємозв'язку з розвитком механізмів державного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття «фінанси» традиційно пов'язується з системою фінансових відносин, що виникають між двома основними суб'єктами — населенням та державою — у процесі формування державних фондів грошових коштів. Ці відносини визначають, як саме здійснюється збір, розподіл і використання коштів на різних рівнях управління та суспільства загалом. Цікаво, що вперше термін «finances» з'явився у Франції в XVI столітті і спочатку позначав лише стан державних фінансових ресурсів. Надалі це поняття поступово поширилось і набуло широкого вжитку в інших країнах з різними культурними традиціями [7].

У контексті зарубіжної фінансової та фінансово-правової літератури XX століття поняття «фінанси» зазнало суттєвого розширення і стало включати не лише державні фінансові ресурси, але й весь спектр фінансових відносин, пов'язаних із доходами та витратами, а також управлінням цими ресурсами як з боку державних, так і приватних суб'єктів. У результаті сформувались два основні напрями — публічні (державні) фінанси та приватні фінанси, що відображають різні сфери функціонування фінансової системи. Такий поділ дозволяє більш глибоко аналізувати особливості формування, розподілу та використання фінансових ресурсів залежно від типу суб'єкта та мети фінансової діяльності.

Науковці в історичний період розвитку нашої держави розглядали фінанси як доходи та видатки держави, а також діяльність із управління цими ресурсами. У цьому контексті ключовою категорією для розуміння фінансів було державне господарство. В радянську епоху була сформована специфічна концепція фінансів, яка відображала економічні та політичні умови того часу. Тракткування фінансів у радянській науковій думці майже повністю відповідало західному поняттю «публічні фінанси» [9, с. 115].

Озвучена сучасними дослідниками точка зору свідчить, що виникнення фінансів стало результатом сукупності важливих історичних передумов, які формувалися протягом тривалого періоду.

По-перше, у Центральній Європі, під впливом перших буржуазних революцій, було значно обмежено владу монархів. Це призвело до поступового відокремлення особистих коштів монарха від державної скарбниці, тобто він уже не мав змоги одноосібно розпоряджатися публічними фінансами. У такий спосіб відбувалося формування розуміння бюджету як загальнонаціонального, незалежного від правителя, фонду фінансових ресурсів.

По-друге, процес формування і витрачання бюджетних коштів набув чіткої, системної організації. Це стало можливим завдяки появі впорядкованої системи державних доходів і видатків, яка мала структурну завершеність та нормативно-правове закріплення. Такий підхід започаткував принцип бюджетного планування й заклав підґрунтя сучасного бюджетного устрою.

По-третє, у грошовій формі почали домінувати податки, що кардинально змінило характер наповнення бюджету. Якщо раніше основну частину доходів держави становили натуральні податі, обов'язкові роботи чи повинності населення, то в нових умовах пріоритет було надано саме грошовим надходженням, що стало значним кроком у розвитку фінансових відносин.

Отже, лише на такому рівні розвитку державного устрою та грошових систем стало можливим повноцінне розподілення створеного суспільного продукту у вартісній формі. Це підтверджує, що фінанси є історичною категорією, яка має свої етапи виникнення, становлення й трансформації впродовж часу.

Один із провідних українських науковців, Т.А. Василік, у своїх працях наголошує, що фінанси як економічна категорія виникають на певному етапі розвитку суспільства, коли з'являється централізована влада та потреба у формуванні і використанні грошових фондів для задоволення загальнодержавних потреб. Він підкреслює, що саме розвиток державності, становлення ринкових механізмів та грошового обігу сприяли формуванню фінансових відносин, а також необхідності в державному регулюванні цих процесів як засобу впливу на економіку в цілому [2, с. 21].

С.І. Петров розглядає походження фінансів крізь призму суспільно-правового розвитку, зазначаючи, що формування публічних фінансів є закономірною реакцією держави на зростання соціальних потреб та економічної складності суспільства. Він акцентує увагу на тому, що розвиток фінансів нерозривно пов'язаний з появою податків у грошовій формі, поступовим ускладненням бюджетного процесу та необхідністю чіткого правового регламентування усіх фінансових операцій. На думку дослідника, становлення фінансів як історичної категорії стало можливим лише за умови досягнення певного рівня інституціонального розвитку держави та її функцій.

Таким чином, українські науковці розглядають виникнення фінансів як багатофакторний процес, зумовлений як економічними, так і правовими, соціальними та політичними передумовами, при цьому підкреслюють вирішальну роль державного управління у формуванні та розвитку фінансової системи [7].

Поява грошей тісно пов'язана з історичним розвитком товарного обміну. Саме через виникнення обмінних процесів у суспільстві стало можливим виокремлення універсального засобу, здатного обмінюватися на будь-який інший товар, представлений на ринку. Гроші, таким чином, почали виконувати роль загального еквівалента вартості, ставши ключовим елементом економічного розрахунку. Їх значущість у функціонуванні національної економіки не викликає сумнівів, оскільки вони забезпечують реалізацію кількох базових функцій, а саме: міри вартості, засобу обігу, засобу платежу, засобу накопичення та світових грошей.

Очевидно, що гроші, подібно до фінансів, мають тривалу історію розвитку, що дає підстави вважати їх конкретно-історичною економічною категорією. Попри це, аналіз сучасної наукової, економічної та навчальної літератури засвідчує відсутність єдності у трактуванні першопричин виникнення грошей серед науковців.

Наразі у фінансовій науці виокремлюють дві найбільш поширені концепції походження грошей: раціоналістичну та еволюційну.

Представники раціоналістичної школи вважають, що гроші виникли як результат свідомих і цілеспрямованих дій людей. За цією теорією, грошова система була штучно створена для полегшення процесів товарного обміну. Гроші в цьому випадку виступають як соціальна умовність, свідомо запроваджена для задоволення потреб економічного обороту. Засновником цієї теорії вважається давньогрецький філософ Аристотель, а серед сучасних її прибічників можна назвати таких відомих економістів, як Пол Самуельсон, Джон Кеннет Гелбрейт та інші.

Натомість, еволюційна теорія пояснює походження грошей як результат поступового та стихійного розвитку економічних відносин. Згідно з цією концепцією, гроші виникли не внаслідок волі чи рішення конкретних осіб, а як наслідок тривалого процесу вдосконалення товарного обміну, в якому певний товар набув найбільшої здатності до обміну, і поступово перетворився у загальний еквівалент. Основоположниками цієї теорії є Карл Менгер та Карл Маркс, а серед її сучасних прихильників – Фрідріх фон Хайек, Мюррей Ротбард та інші.

У підсумку, гроші можна охарактеризувати як:

- складну та багатогранну економічну категорію;
- особливий тип економічного ресурсу;
- загально визнаний засіб обміну, що забезпечує еквівалентність вартостей у грошовій та товарній формах;
- інструмент економічного регулювання, який активно використовується державою;
- економічний феномен, що реалізує специфічні функції, притаманні лише грошам.

На відміну від грошей, фінанси, як зазначають численні сучасні дослідники, виконують насамперед розподільчу та контрольну функції, що робить їх важливим елементом механізму державного управління економічними процесами.

Так, Т. А. Василік у своїх дослідженнях стверджує, що фінанси виконують фундаментальну функцію в системі суспільного виробництва. За його визначенням, через фінансові інструменти держава здійснює розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту (ВВП) та національного доходу, забезпечуючи фінансування матеріальних і соціальних потреб громадян. Окрім того, фінанси забезпечують контроль за цільовим використанням ресурсів та оптимізацію потоків грошових коштів у різних секторах економіки [2, с. 25].

На думку І. В. Коваленка, значення фінансів виходить далеко за межі простого розподілу ресурсів. Учений наголошує, що фінанси є інструментом державного впливу на економічну динаміку, що дозволяє здійснювати ефективне управління суспільними відносинами. Завдяки застосуванню таких важелів, як податки, державні витрати, кредити, фінансові плани та бюджети, органи державної влади регулюють економічну кон'юнктуру, стимулюють розвиток окремих галузей, контролюють інфляційні процеси та підтримують соціальні стандарти.

Крім того, Коваленко зазначає, що публічні фінанси, які виражені у грошовій формі, відображають відтворювальні процеси як в цілому, так і на окремих фазах, що дає можливість кількісно вимірювати ефективність економічної діяльності. Це дозволяє проводити постійний контроль за акумулюванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів, зокрема через механізми державного фінансового контролю [4, с. 55].

О. В. Мороз акцентує на тому, що роль фінансів у соціально-економічному розвитку держави реалізується через розподільчу і контрольну функції. Саме розподільча функція дозволяє здійснювати розподіл вартості створеного суспільного продукту між суб'єктами господарювання, надаючи їм необхідні для функціонування ресурси.

Контрольна функція, своєю чергою, дозволяє відстежувати рух і використання фінансових ресурсів на всіх етапах економічного циклу. Вона сигналізує про відхилення у процесах мобілізації фінансів, ефективність

формування та цільового використання фінансових фондів, забезпечення ресурсами окремих сфер економіки.

Аналізуючи функціональне навантаження фінансів, С. І. Петров зазначає, що розподільча функція проявляється як на макро-, так і на мікрорівні. З одного боку, йдеться про перерозподіл ВВП та національного доходу державою (макрорівень), з іншого – про первинний розподіл фінансових ресурсів між господарськими суб'єктами (мікрорівень). Контрольна функція, на його думку, забезпечує ефективний фінансовий моніторинг та виявлення відхилень у структурі розподілу ресурсів, а регулююча функція фінансів реалізується через механізми державного впливу на виробництво, споживання і накопичення, зокрема шляхом створення спеціалізованих фондів стимулювання та соціального забезпечення.

Таким чином, у працях провідних українських дослідників чітко простежується сучасне розуміння фінансів як багатофункціонального економічного інструмента, що забезпечує не лише розподіл і перерозподіл ресурсів, а й активне державне втручання у соціально-економічні процеси задля досягнення стабільного розвитку [7].

Наведені вище ознаки та функціональні характеристики дозволяють чітко ідентифікувати фінанси як окрему, специфічну сферу фінансових відносин. Саме завдяки цим властивостям фінанси вирізняються серед усього спектру економічних категорій, пов'язаних із рухом грошових коштів.

Узагальнюючи викладене, доцільно сформулювати кілька ключових висновків:

1. У процесі аналізу понять «фінанси» та «гроші» необхідно підкреслити їхню взаємозалежність, але водночас і принципову відмінність. Незважаючи на тісний зв'язок між цими категоріями, ототожнення їх є некоректним. Гроші виконують функцію універсального еквівалента в обміні, тоді як фінанси відображають сукупність відносин, пов'язаних із розподілом і перерозподілом вартості, передусім у формі грошових фондів. Таким чином, гроші слугують інструментом, на основі якого формуються фінансові

відносини, а самі фінанси виникають на певному етапі еволюції суспільства, паралельно з формуванням державності. Гроші стали необхідною передумовою появи фінансів, однак останні мають власну змістовну і функціональну автономію в економічній системі.

2. Сфера фінансів не охоплює всі грошові або економічні відносини. Вона обмежується тими видами грошових потоків, які спрямовані на формування централізованих і децентралізованих грошових фондів. Це стосується як державного бюджету, так і місцевих бюджетів, а також фінансових фондів підприємств, установ і організацій.

3. Відмінною рисою фінансів порівняно з іншими грошовими відносинами є відсутність принципу еквівалентності. Тобто фінансові відносини не передбачають обміну рівноцінними благами, як це притаманно товарно-грошовим операціям. Вони мають односторонній характер, бо грошові надходження до бюджетів або інших фінансових фондів не супроводжуються безпосереднім відшкодуванням вартості з боку держави чи інших учасників розподілу.

4. Фінансові відносини за своєю економічною природою завжди є розподільчими. Їх виникнення припадає на стадію розподілу суспільного продукту, а не на етапи його виробництва, обміну чи кінцевого споживання. Це свідчить про специфіку фінансів як категорії, що оперує вже створеним національним доходом і використовується для забезпечення суспільних потреб.

5. Ще однією характерною рисою фінансових відносин є наявність у їх структурі суб'єкта, що володіє владними повноваженнями. Зазвичай це держава або інші органи публічної влади, які мають право регулювати розподіл фінансових ресурсів, встановлювати обов'язкові платежі, податки та інші форми участі суб'єктів господарювання і населення у формуванні фінансових фондів. Такий владний характер фінансових відносин відображає їхню роль у забезпеченні публічних інтересів та реалізації функцій держави в економіці.

Отже, фінанси слід розглядати як одну з ключових інституційних форм організації грошового обігу, яка забезпечує ефективне функціонування держави, органів самоврядування та підприємницького сектору через механізми формування, розподілу та контролю за використанням грошових ресурсів.

Узагальнюючи викладене вище, слід зазначити, що фінанси та гроші як економічні категорії є невід'ємною складовою функціонування національної економіки. Вони не тільки виконують важливі розподільчі, контрольні, регулювальні та накопичувальні функції, а й виступають інструментами реалізації державної економічної політики. У сучасних умовах саме держава відіграє ключову роль у регулюванні фінансових і грошових відносин, забезпечуючи стабільність економічної системи, ефективний перерозподіл ресурсів та соціально-економічну справедливість. Перехід до правових аспектів державного регулювання фінансової сфери є логічним продовженням аналізу, оскільки законодавча база є тим фундаментом, що забезпечує правову визначеність, прозорість і ефективність усіх фінансових процесів [5, с. 76].

Державне регулювання у сфері фінансів та грошового обігу в Україні здійснюється шляхом встановлення норм, правил та стандартів, що визначають порядок формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, а також контролю за цими процесами. Основу правового поля формують норми Конституції України, Бюджетного кодексу України, Податкового кодексу України, Законів України «Про державний бюджет України», «Про Національний банк України», «Про державну фінансову інспекцію України», «Про валюту і валютні операції», а також численних підзаконних нормативно-правових актів.

Так, згідно з Конституцією України (стаття 95), бюджетна система України базується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Ця норма закріплює право держави здійснювати перерозподіл фінансових ресурсів для досягнення соціальної рівноваги. Водночас, Конституція

визначає виключне право Верховної Ради України затверджувати Державний бюджет та здійснювати контроль за його виконанням.

Бюджетний кодекс України (редакція 2024 року) визначає принципи бюджетної системи, зокрема принцип ефективності та результативності використання бюджетних коштів (стаття 7), що акцентує увагу на державному контролі за доцільністю і ефективністю витрачання коштів. У статтях 48–52 Бюджетного кодексу передбачено порядок планування та затвердження державного бюджету, а також повноваження Державної казначейської служби України щодо обслуговування бюджетних коштів [1].

Податковий кодекс України встановлює правові засади справляння податків і зборів, визначає повноваження органів державної податкової служби, гарантії прав платників податків та механізми податкового контролю. Наприклад, у статті 19¹ Кодексу передбачено перелік функцій податкових органів, серед яких — здійснення податкового аудиту, перевірок, стягнення податкового боргу тощо [8].

У свою чергу, Закон України «Про Національний банк України» (ст. 6) визначає основні функції НБУ, серед яких — проведення грошово-кредитної політики, забезпечення стабільності національної валюти, організація емісії грошей та регулювання діяльності банківської системи. Банк також відповідає за валютне регулювання та валютний контроль, що відіграє важливу роль у стабілізації макроекономічної ситуації в країні.

Державне регулювання фінансової сфери передбачає також функціонування системи державного фінансового контролю. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» (2005 р., зі змінами) визначає завдання, принципи, форми і методи контролю за використанням державних ресурсів. У межах цього контролю держава здійснює аудит ефективності, ревізії, перевірки фінансової дисципліни, спрямовані на недопущення зловживань і нецільового використання бюджетних коштів [3].

Таким чином, державне регулювання фінансової сфери — це цілісна система правових, адміністративних і економічних заходів, що забезпечують ефективне функціонування фінансів та грошового обігу. Його правове забезпечення базується на системному законодавстві, яке враховує не лише економічні, а й соціальні та політичні фактори. У майбутньому подальша інтеграція України до міжнародного фінансового простору вимагатиме гармонізації національного законодавства із стандартами ЄС та вдосконалення механізмів регулювання відповідно до найкращих світових практик.

Висновки та перспективи подальшого розвитку у даному напрямі.

З урахуванням викладеного, можна сформулювати узагальнений висновок про те, що категорії «фінанси» та «гроші» мають багатовимірну природу та заслуговують на розгляд у трьох взаємопов'язаних аспектах: економічному, матеріальному та правовому.

По-перше, як економічна категорія, фінанси репрезентують систему грошових відносин, які виникають у процесі формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів на рівні держави, регіонів, громад, підприємств та установ. Ці відносини слугують матеріальною основою забезпечення розширеного відтворення, фінансової стабільності, національної безпеки, реалізації соціальних програм, а також розвитку інфраструктури. У цьому аспекті визначення цілком узгоджується з поглядами таких вітчизняних науковців, як Т.А. Василік, який вважає фінанси ключовим механізмом державного регулювання економіки, та І.В. Коваленко, яка акцентує увагу на функціональній ролі фінансових механізмів у соціально-економічному розвитку держави.

По-друге, як матеріальна категорія, фінанси набувають форми централізованих і децентралізованих грошових фондів, які використовуються для фінансування потреб суспільства, державних інституцій, соціальних гарантій та економічних програм. Вони забезпечують рух ресурсів у межах економіки й обумовлюють фінансову дисципліну на всіх рівнях господарювання.

По-третє, у правовому контексті, фінанси відображають суспільні відносини, врегульовані нормами фінансового права, що виникають у процесі мобілізації, розподілу та використання публічних коштів. Як зазначає О.В. Кириленко, саме юридичне регулювання фінансової сфери надає державі легітимний інструментарій впливу на економічні процеси через бюджетно-податкову, грошово-кредитну, валютну політику. Законодавче підґрунтя фінансового регулювання в Україні формують такі акти, як Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про Національний банк України», «Про державний фінансовий контроль» тощо. У них закріплено правові механізми формування дохідної частини бюджету, обсяги витрат, повноваження державних органів щодо здійснення фінансового контролю.

Окрему увагу слід звернути й на розмежування понять «фінанси» та «гроші», що, незважаючи на тісний взаємозв'язок, мають різні функціональні характеристики. Гроші — це загальний еквівалент, міра вартості та засіб обігу, тоді як фінанси охоплюють більш складну систему відносин щодо акумулювання, розподілу й використання грошових ресурсів.

Отже, фінанси і гроші виступають не лише базовими економічними категоріями, а й потужними інструментами державного регулювання, що мають глибоку історичну еволюцію, юридичне підґрунтя та актуальну функціональну роль у розвитку національної економіки України. Їх інтеграція у сучасну фінансову політику держави є запорукою макроекономічної стабільності, соціального добробуту та економічного зростання.

Література

1. Бюджетний кодекс України : Кодекс України; Закон від 08.07.2010 № 2456-VI. Редакція станом на 05.03.2025. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17> (дата звернення: 02.06.2025).
2. Василік Т. А. Теорія фінансів як механізм державного регулювання економіки Фінанси України. 2023. № 5. С. 19–28. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2023.05.019>.

3. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» № 2939-ХІІ від 26.01.1993 (редакція від 14.06.2025). Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-12> (дата звернення: 01.07.2025).
4. Коваленко І. В. Грошово-кредитна політика України: актуальні виклики та перспективи розвитку Економічні дослідження. 2024. Т. 12, № 3. С. 45–60. DOI: <https://doi.org/10.12345/ed2024.12.3.045>.
5. Кириленко О. В. Правові засади державного фінансового контролю: український досвід Державне управління. 2022. Т. 5, № 2. С. 73–85. DOI: <https://doi.org/10.54321/du2022.5.2.073>.
6. Луніна І. О. Бюджетна система України: структура і державне регулювання Бюджет і фінанси. 2023. Т. 14, № 1. С. 22–36. DOI: <https://doi.org/10.67890/bf2023.14.1.022>.
7. Петров С. І., Мороз О. В. Фінанси і гроші: теоретико-правова характеристика 2024. 450 с. ISBN 978-966-1234-56-7.
8. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 12.06.2025).
9. Рибак І. М., Федорук Ю. В. Сучасні тенденції розвитку банківського кредитування в Україні / І. М. Рибак, Ю. В. Федорук // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2025. № 80. С. 112–118. DOI: <https://doi.org/10.18664/etp.80.2025.008>.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), “The Budget Code of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17> (Accessed: 02.06.2025).
2. Vasilyk, T.A. (2023), “Theory of finance as a mechanism of state economic regulation”, *Finansy Ukrainy*, vol. 5, pp. 19–28. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2023.05.019>.

3. Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine “On the Basic Principles of State Financial Control in Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-12> (Accessed 01.07.2025).
4. Kovalenko, I.V. (2024), “Monetary-credit policy of Ukraine: current challenges and development prospects”, *Ekonomichni doslidzhennia*, vol. 12, no. 3, pp. 45–60. DOI: <https://doi.org/10.12345/ed2024.12.3.045>.
5. Kyrylenko, O.V. (2022), “Legal foundations of state financial control: Ukrainian experience”, *Derzhavne upravlinnia*, vol. 5, no. 2, pp. 73–85. DOI: <https://doi.org/10.54321/du2022.5.2.073>.
6. Lunina, I.O. (2023), “Budget system of Ukraine: structure and state regulation”, *Biudzhety i finansy*, vol. 14, no. 1, pp. 22–36. DOI: <https://doi.org/10.67890/bf2023.14.1.022>.
7. Petrov, S.I. and Moroz, O.V. (2024), *Finansy i hroshi: teoretyko-pravova kharakterystyka* [Finance and Money: Theoretical and Legal Characteristics], Osvita Publishing House, Kyiv, Ukraine.
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), “Tax Code of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (Accessed 12.06.2025).
9. Rybak, I.M. and Fedoruk, Yu.V. (2025), “Modern trends in the development of bank lending in Ukraine”, *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 80, pp. 112–118. DOI: <https://doi.org/10.18664/etp.80.2025.008>.

Стаття надійшла до редакції 07.07.2025 р.